

פרשת מקץ

זה רע או טוב?

את יוסף הצדיק מי מאתנו לא מכיר...
על דרך החתחתים שעבר מי לא שמע..
על הייסורים והסבל הנורא מי לא קרא..

וגם את ה'סוף הטוב', שעולה על כס המלכות ומתאחד עם בני המשפחה, כולנו בוודאי יודעים..

אבל האם שמנו לב לפרטים הרבים שמרכיבים את התמונה השלימה, מתחילתה עד שמגיע הסוף הטוב..
האם בחנו את סדר ההשתלשלות המופתי, ואיך ש'מקרה' רודף 'מקרה' שמקבצים אותם יחדיו, מתברר
שיש יד מכוונת, מסדרת, עד לפרטי פרטים...

אבל קודם שנבחן את סיפור פרשת יוסף וננסה לפרק את הסיפור הכללי, כל מקרה בפני עצמו, -ובזה
נלמד יסוד פשוט אך חשוב בחיים, באיזה מבט יש להתבונן על ה'מקרים'-, נפתח במשל ידוע, שיש בכוחו,
לחדד את המסר שיעלה לנו בהתבוננות פרשת יוסף ואחיו..

היה פעם זקן יהודי ולו בן צעיר וסוס. היהודי חי בכפר קטן.
יום אחד הסוס ברח מהאורווה.

באו אנשי הכפר ואמרו ליהודי הזקן, "כמה שזה רע."

שאל אותם הזקן, "מאיפה אתם יודעים אם זה טוב או רע ?

למחרת חזר הסוס. יחד עמו הגיעו סוסי בר רבים. האיש ובנו פתחו את דלת האורווה וכל הסוסים נכנסו
פנימה.

באו אנשי הכפר ואמרו לזקן, "כמה שזה טוב."

ענה להם, "מאיפה אתם יודעים אם זה טוב או רע?"

יום אחר כך נפל הצעיר בעת שניסה לאלף את אחד מסוסי הבר ושבר את הרגל.

באו אליו אנשי הכפר ואמרו לזקן: "כמה שזה רע."

ענה להם הזקן, מאיפה אתם יודעים אם זה טוב או רע?

לאחר מכן, באו אנשי צבא ולקחו את צעירי הכפר למלחמה, שבה נהרגו חלק מהם. אבל את הבן של
היהודי לא לקחו, כיוון שרגלו הייתה שבורה.

אז מאיפה האדם יידע אם משהו שקורה הוא טוב או רע??

כל הקורה בעולמנו אינו אלא מאורע, מאורע הוא לא טוב ולא רע. סך הכל מאורע. מה שהופך את
המאורע לטוב או רע, היא השקפת עולמנו הצרה והמצומצמת, הגורמת לקטלג כל מקרה, לטוב ורע..

פרשת מקץ

האדם שופט כל מקרה שמזדמן לפניו, על סמך היקשים מן העבר, פעמים על סמך חוויות שהתנסה בהם בעברו, ופעמים בהתאם לתפיסת הילדות וכפי חינוכו.. אבל בשורה תחתונה, האדם מכריע כל מקרה על סמך רגשות ושיקולים מן העבר, באופן סובייקטיבי, מנקודת מבטו, ויוצק כל מקרה לתבנית של שחור לבן... אולם לאמיתו של דבר, ומנוקדת מבט יהודית, לקטלג כל דבר לטוב או רע זה אם כל חטאת, דבר שתורתנו הקדושה שוללת וכפי שניווכח.

פעמים ה"רע" הוא הטוב ו"הטוב" הוא הרע: כל יהודי התנסה במצב שהיה נחשב בעיני העולם כדבר רע, ולאחר מכן התברר, ש"הרע" הזה הוא בעצם טוב, שגרם לתוצאה טובה. ודוגמא מוחשית וחדה ניקח מפרשתנו, פרשת מקץ-

נתפוס את סיפור יוסף, את השתלשלות המקרים שעברו עליו, משעה שאביו יעקב בורח לחרן עד שנפגשים האב והבן במצרים, כשהאחרון כובש את כס המלכות של המעצמה באותו זמן, מצרים..

אם נתבונן במקצת בסיפור המפליא של יוסף, הרי בכל מקרה לגופו, ניתן יהיה לשפוטו כדבר רע, אך כשמצרפים את כל חלקי הפאזל, וכורכים את מכלול המצבים לתמונה אחת, עולה תמונה חדה ובהירה, עם גוונים של טוב..

יוסף, נער צעיר בן שבע עשרה, בן זקונים לאביו יעקב שאהבו על פני כל אחיו, והם מקנאים בבן ה'מועדף', שונאים אותו שנאה תהומית, ואם לא די בכך, יוסף מספר לעשרת אחיו על חלומו להיות מלך, ומתעצמת שנאת האחים כלפיו, וכאשר אביו שולחו לבקר את אחיו, תחילה הם זורקים אותו לבור מלא בנחשים ועקרבים, ולבסוף מחליטים ביניהם למכור אותו כעבד בזוי לעם בזוי -ישמעאלים.

בעיני יוסף מצבו גרוע, והרבה, ממש מאיגרא רמא לבירא עמיקתא, ההיפך מכל חלומותיו, ובזאת עוד לא תמה מסכת תלאותיו, מגיעה אשת פוטיפר ומעלילת עליו עלילות שווא, שמכוחם נזרק יוסף לצינוק, מוקף בין שועי עולם -שרים שסרחו- שמן הסתם יתעללו בו כפליים, 'בעבד זר מארץ נכר', ולא מן הנמנע שברגע שפל שכזה, יעלה בלב אדם מן השורה, "הרהורי תהייה": היכן הצדק האלוקי?? ובפרט יוסף שיש לו לטעון 'אחרי שספגתי וקבלתי את עיקר תורתו של אבי, עמדתי בניסיון שלא כל בן אנוש היה עומד בו', ואנה אני בה? לבור תחתית בארץ חתחתים!?

אולם יוסף שולל את המחשבה הזאת אמונתו לא נפגמה חלילה, ונשאר מחזיק בה בכל תוקף, וכמו שעונה יוסף לבקשת פרעה לפתור את חלומו -"בלעדי אלקים יענה את שלום פרעה" ואז לאחר מעשה, וכל המאורעות ה'רעים', שעה שיושב יוסף על כסא משנה למלך מצרים הגדולה, ומהרהר על כל הקורות עמו ובמה שעבר עליו, נגלה לפניו תמונה מפעימה, כל הייסורים והסבל היו כדי להכתירו למשנה למלך, להביאו לכס המלכות..

וכאן לרגע ננסה מעט לנתח את השתלשלות המקרים שעברו על יוסף, עד כמה שידנו מגעת..

תחילת ההשתלשלות אם נבחין, לא נעוצה ביוסף, אלא מקודם לכן, קודם איליו ואף קודם לאביו יעקב, היא מתחוללת כבר אצל יצחק סבו..ונפרט-

שהרי אילו סבו יצחק לא היה מעדיף את עשו על פני בנו יעקב, ממילא זה האחרון היה מקבל ברכת אביו, בלי שום שנאה ורצון מצד עשיו להורגו, ואז לא היה נצרך לברוח חרנה, וזה עוד לא הכל, יעקב מתעכב בבית שם ועבר י"ד שנים, אילו היה שם פעמיו באופן מידי לבית לבן, וכציווי אמו רבקה, אזי רחל אשתו לעתיד לא הייתה נולדת, ועל כרחך היה נושא את לאה הבכורה, ומשם ממשיך הלאה, לארץ ישראל..

פרשת מקץ

אבל לא כך היה הדבר, לאחר שנושא את רחל שעבד בעבורה כפליים, ועדין לא נפקדת בפרי בטן, בעוד שלאחותה לאה נולדים כמה וכמה בנים, לבסוף נולד יוסף, שהוא בן מועדף על יעקב, ובין השאר מהסיבה שהוא בן רחל שטרם בעבורה לעבוד אצל לבן משך שנים, ועוד שהמתינו עד ללידת יוסף.

ויעקב שמראה אהבתו ליוסף גורם לשנאתו אצל שאר בניו, ובכלל חלום יוסף מעצים את השנאה, ויעקב שולח את יוסף לבקר את אחיו עם זאת ששנאתם גדולה, ואחיו אילו היו מקבלים את פני יוסף בצורה יפה, היה יוסף חוזר כלעומת שבא בתוספת דרישת שלום לאבא הגדול מעשרת בניו, ואיה התגשמות חלומות יוסף למלוך? עכשיו אחרי כל הגלגולים שעובר יוסף, מתחוורת לו התמונה השלימה, דרך החתחתים הזו, התלאות והיסורים שהוא עבר, היא זו שהגשימה לו את חלומותיו.

הוא התגלגל בדרך לא דרך לבית פוטיפר, משם סיפור העלילה שמכניסה אותו לבית סוהר ביחד עם שועי עולם 'לשעבר' שר המשקים והאופים, והקב"ה מעלה להם ב'חזיון הלילה' חלום סתום, עד שנוזקים ליוסף שיפתור בעבורם, וכך לאחר זמן גם הכפוי טובה הגדול - שר המשקים, מספר לפרעה על אותו נער עברי עבד לשר הטבחים, שפתר לו את חלומו על הצד הנכון, ופרעה מבלי לחשוב פעמים שולח להריץ את יוסף מהבור. ומכאן הדרך קצרה עד שפרעה ממנה את יוסף למשנה למלך, הכל היה אפוא לטובה.

אחרי שסקרנו בקצרה את סיפור יוסף ה'טראגי', את ההשתלשלות המפעימה, המכוונת והמסודרת.. נשאר רק לתמוה, כיצד אדם מכריע על מקרה כדבר רע, אחר שהקב"ה ברא את העולם להטיב, וכל המאורעות שעוברים על האדם, אך ורק לטובתו...!?

התשובה ברורה: בעולם הזה הראיה שלנו קצרת רואי, כמו אדם שמסתכל מחור המנעול ורואה עט שרץ על גבי השורות בלי יד אנוש מכוונת, ואז כשפותחים לו את הדלת הוא רואה שבעצם יש מי שאוחז בעט מסביבו ערימת ספרים ותוך כדי הקריאה בהם, הוא משרבט עם העט דבר מה על הדפים...העט לא מניע את עצמו כמו שנדמה לו, האדם מניע את העט..הקב"ה מניע ומקיים את העולם, וחלילה לא העולם שהוא בדומה לעט, מניע ומקיים את עצמו, ולא זו בלבד כל סיבה היא מאת מסבב הסיבות, הקב"ה, ואדם תולה את הסיבה בדבר חיצוני..משל זה כמדומני ידוע בשם ר' אליהו דסלר..

רק שהדוגמה בענייננו מעט יותר מורכבת, הנה לו יצויר שאפשר ליצור עט שרושם מבלי שיד אדם אוזנת בו, ע"י כל מיני חיישנים וכדו' - ומסתמא לא ירחק היום בדורנו המתפתח ומתנפח"ן.. אדם שלא מודע ל'עט החכם' ומה שהטמיעו כדי שיפעל ויכתוב, גם אחרי שנפתחת לפניו הדלת, היה מעלה בדעתו שהעט כותב מעצמו..

כך העולם הזה, הקב"ה ברא אותו בצורה שאין האדם רואה במוחש, ובראיה הפשוטה את המפעיל של כל המערכת.. (בדברינו אלו אין אנו מכוונים, לאמונה הברורה שהקב"ה ברא את העולם, אלא לגבי האמונה ב'השגחה פרטית', שכל מקרה, סיבתו מאת 'מסובב הסיבות', ולא מקרה בעולם) והטיל על האדם להתבונן ולמצוא בכל התרחשות בעולם, את הסיבה השורשית, דהיינו הסיבה שקודמת לסיבה הגשמית הנראית לעין, ניקח לדוגמא כשאדם רואה שדה חטים, וקודם לכן ראה במשך תקופה שירד גשם, אין לתלות את הסיבה העיקרית לגידול החיטה בגשם שירד, כי אם כן מנין הגיע לו הגשם, ואם העננים נשאו אותו, מנין הם הגיעו? וכן הלאה, והלאה, עד שנגיע לסיבה נעלמת שאין יד המקרה פועלת בו, רק לתלות בהקב"ה את בריאתו, וכמו שהאדם תולה את סיבת הבריאה בבורא, גם ביחס איליו להאמין שהכל ב'סיבתו' הוא..

אלא מה?! לאדם אין את היכולת לקרוא את המפה השלימה, ולפענח את התבונה האלוקית בכל מקרה

פרשת מקץ

ומקרה, שמוגבל בראייתו, כשם שמוגבל בראיה החומרית, שאין עיניו של אדם שולטות עד מרחק פיזי מוגדר.. ולכך פעמים שמחליף סיבת הדבר האמתית, בתוצאה, שקורא למסובב סיבה, ובאמת הסיבה הגשמית אין היא אלא מסובב מהסיבה השורשית, סיבת הקדמון..

ניתן דוגמא לצורך המחשה: אדם עומד בקרן רחב, מתבונן מהצד על העוברים ושבים, לפתע רואה שני בני אדם רצים, אחד אחר השני, ה'רודף' תופס את ה'נרדף' וחוטף מידי תיק, זה שעמד בקרן הרחוב, צפה מן הצד במתרחש כל הזמן, ומיד פתח בצעקות גנב גנב.. נו, זה מה שהוא רואה לנגד עיניו..

לאחר מעשה, התברר לו -לעומד מן הצד- שהאדם ש'חטף' את התיק אינו אלא איש 'שאר רוח' שרץ לסייע לזקנה שמידה נחטף התיק ע"י אותו 'נרדף' שהוא בעצם גנב ואותו 'רודף', הוא האיש שהשיב לזקנה את תיקה ה'גנוב'.. או אז מתברר לו ששגה במה שצעק כנגד 'הרודף'..

הטעות בשיפוט שלו נעוצה במה שלא ידע האיש בסיבה הקודמת רק במסובב ממנה, הוא ראה רק תמונה חלקית ולכן שפט את האיש המיטיב, כגנב, בעוד למעשה ההיפך הוא הנכון, אילו היה מתוודע למה שקרה קודם, התמונה היתה שלימה בעיניו, ואולי שיפוטו היה נכון...

אבל רק אולי!.. שכן לאמיתו של דבר גם תמונה זו לוקה בחסר..

שכן אם נניח אפשרות, שאותו הקרוי 'גנב' אין הוא אלא מוכר בחנות תיקים, ואותה אישה לקחה את התיק מבלי לשלם, וכעבור זמן מה, מגלה ה'גנב' כביכול' את האישה אוחזת בתיק הגנוב..

אם נמשיך בתיאור זה יהיה בערך כך:

הוא רץ לקראתה וחוטף מידה את התיק ה'גנוב', והאישה מבלי לאבד עשתונות פותחת בזעקות שבר וקריאות הצלה לכל עבר מהגנב והגזלן שמתנכל לה..

וודאי אם המתבונן מהצד היה מתוודע לפרט זה, הייתה מצטיירת לו תמונה אחרת, הפוכה ממש, ה'גנב' אין הוא אלא אדם נקי כפיים, שטורח להשיב את גניבתו, מידי הזקנה שגנבה.. ובכך לא די, שכן אילו התברר שהמוכר בחנות התיקים, שגה במה שחשב שאותה זקנה גנבה את התיק, ולא היא, רק קנתה את התיק במקום אחר ושלא בידועין נטפל ל'גנבת' שלא גנבה.. כאן כבר האירוע מסתבך, מצד אחד מוכר התיקים פועל כהוגן -מבחינתו- להשיב את גנבתו, מצד שני, הזקנה הינה אישה הגונה, שלא לקחה דבר שלא שייך לה, ולכן צועקת על ה'גנב' שבא ליטול ממנה את רכושה..

ואותו אדם שצופה מהצד, גם לו יודע את כוונות השניים -ה'גנב' והזקנה, -אבל לא על הטעות שנפלה- אין בידו להכריע עם מי הצדק, שכן אפשר שהמוכר טעה והוא באמת גנב -שלא בידועין, ושמא האישה 'טעתה'.. ומצב מורכב שכזה מחייב הכרעה שיפוטית..

ואולם גם ביד השופט בשר ודם, אין נמצאת ההכרעה האמתית, לכל הפחות, יש בידו רק כלים משפטיים, המורכבים מכללים וחוקים שמתבססים במקרה הטוב על הסתברות, הגיון, שפעמים מספר גם יכולים לכזב, ובוודאי לא האמת המוחלטת...

ולענייננו: כשאדם נתקל בכל מיני מצבים קשים, פעמים שמתרעם על כך, ומחליט בדעתו שאסון שכזה

פרשת מקץ

אין לו פתח לטובה, אולם אילו היה מתוודע למכלול הסיבות והשיקולים שגרמו לכל זה, היה חוזר בו ומקבל על עצמו את הדין באהבה, שכן ייסורים הללו ודרך החתחתים שנמצא בה, היא זו המובילה אותו בסופו של דבר לקבל את הטוב. אלא מה?! האדם לא רואה את התמונה בכללותה, רק חלק מוגבל שלה, ולכן חסרה לו הראיה המקיפה של כל מה שקורה לו או לסביבתו, ובכלל יכולות האדם מוגבלות ואין בכוחו להעריך את המציאות המתגלית לעיניו כפי המשמעות הנכונה..

לסיכום: כל מקרה רע או טוב הוא נקבע בדעת האנשים על פי הסתכלות קצרת רואי של בשר ודם, לראות את התמונה בשלימותה לא שייך, רק ממקום גבוה, כמו אדם שרוצה להקיף בראייתו רבבות אנשים, כך הם ריבוי הסיבות והתולדות היוצרות כל מקרה בעולם, ואין לאדם אלא להעביר את שרביט ההכרעה לכל מקרה -אם טוב או רע, למסובב הסיבות, שלא זו בלבד ש'ראייתו' גדולה עד אין סוף, אלא הוא המסובב לכל הסיבות...

ויש גם תופעה הפוכה: לפעמים קורה לאדם משהו "טוב", שמתברר לו לאחר מכן, שהתוצאה היתה רעה.

ודוגמה לזה גם מצויה בפרשתנו, הנה ארץ מצרים חווה שני תקופות, האחת של שובע ושפע גדול, והשנייה תקופה של רעב כבד. האזרח המצרי המצוי באותם שנות שובע, שלא מודע לשנים הקשות שיבואו אח"ז, מסתמא לא השגיח לשמור על תבואותיו שכן בין כה יש לו בשפע ולא די שלא הצטמצם אלא בזבז שלא לצורך, ובעיניו כל השפע הזה הוא דבר טוב, אבל אחרי שמגיעות שנות הרעב הוא מבין עד כמה שגה, שכן אילולי השפע הגדול שקדמו לשנות הרעב, אדם היה משמר ואוצר תבואה לשנים הבאות, וכמו בכל הזמנים שאדם חושש לשנים הבאות ועתידו, אבל עכשיו מחמת השפע ששרר, לא שנה ולא שנתיים, שבע שנים. גם אם בשנים הראשונות עוד אצרו מהתבואה לשנים הבאות אבל לאחמ"כ כבר סר חששם, ובזבזו מהתבואה בלי חשבון, וזה למעשה היה בעוכריהם.. ולפי פירוש חז"ל שגם אלו שאצרו תבואה בשנות השובע, היא הרקיבה ולא הועילה לשנות הרעב, הדוגמא עולה יפה גם כלפיהם, שהרי בשעה שאצרו את התבואה, ראו בזה מעשה טוב עד שצמצמו קצת מאכילתם בשנות השובע, אבל אח"ז שהרקיבה התברר שלא די שלא נהנו בשנות הרעב מהתבואה שאצרו, אלא גם הפסידו בשנות השובע, שלא נהנו כל צרכם וצמצמו בשביל לבטח את עצמם לשנים הקשות..

ויתכן גם, שזה ביאור הבקשה שאומרים, "יהי רצון שימלא ה' כל משאלות לבנו לטובה". כי לא מספיק מה שהאדם חושב דבר לטוב שהוא באמת טוב עבורו, אם לא שיבקש מ'מסובב הסיבות' שהדבר יהיה באמת טוב עבורו, עבור האדם..

ועתה נדליק מנר היסוד האמור -לנר חנוכה..

הנה חז"ל תקנו ח' ימים שבהם מדליקים נרות חנוכה, וסיבת התקנה היא כנגד פך השמן שדלק שמונה ימים, והשאלה הידועה: אם כך מה טעם להדליק ח' ימים, אחרי שביום הראשון הנרות דלקו מצד השמן הקיים ובאופן טבעי, שלא כשאר הימים שבהם התרחש נס גדול שלא כלה השמן והמשיכו הנרות לדלוק, ודי לחגוג שבעה ימים..

ואחת מן המאות תשובות לפתרון שאלה זו, מה שידוע בשם רבותינו בעלי המוסר, שחכמינו בדווקא תקנו להדליק נ"ח ח' ימים, זאת להודיע שגם ביום הראשון שהנרות דלקו על פי דרך הטבע מהשמן הקיים, יש להודות על זה כשם שיש להודות על מעשי הניסים שקרו בשאר הימים, לחנכנו להשקפה שטבע ונס שניהם מאת ה'.

פרשת מקץ

וכמו שהטיב להגדיר ה"חזון איש": הטבע הוא רצונו התמידי של ה', ואילו הנס - רצונו של ה' באותו רגע. (ועיין בד' הרמב"ם בח' פרקים, פ"ח, דברים נפלאים בזה, וראוי לכלל בן תורה לדעת את הדברים).

אולם עדין יש מקום לטעון באמיתות התשובה, אחר שעצם תקנת הדלקת הנרות החנוכה בכדי לפרסם את הנס, מהו פרסום הנס ביום הראשון? ונכון שחז"ל קבעו להדליק ח' ימים כדי לחנכו להשקפה שהנס והטבע חד הם, אבל אין די בכך לגבי עצם מצות "פרסומי ניסא" שסו"ס ביום הראשון לא התרחש נס, ולזכר איזה נס שייך להדליק..

ואם נשתמש ביסוד העולה מפרשת יוסף, אפשר להסביר בדרך דומה - אך שונה במקצת - חובת ההדלקה ביום הראשון לא נתקנה רק בכדי לחנכו להודות על הטבע כשם שאנו מודים על הנס, -שכן עצם הנהגת הקב"ה את העולם על פי דרך הטבע, זאת אנו מחדירים לעצמנו כל יום דרך התפילות -"המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית", אלא הייחוד בהדלקת נר ראשון, היא על עצם הנס שבתוך הטבע, שעלינו לראות בטבע עצמו נס נסתר בצירוף כל המהלכים..

וכמו שנסביר: הנה עצם מציאת פך שמן טהור אינו נס גלוי, רק נס נסתר, וההגדרה ביניהם, נס גלוי הוא תופעה על טבעית שאינו תלוי במעשה האדם או מניע חומרי כלשהו, כמו קריעת ים סוף וכדו', אולם נס נסתר הוא, שכל פרט לכשעצמו אין בו תופעה מיוחדת, רק בהצטרפות כל הפרטים לסדר הנכון, מתגלה הנס, -כמו בהשתלשלות המגילה, שבכל פרט ופרט אין משהו יוצא דופן, ורק סדר ההשתלשלות הופך אותו מצירוף אקראי של פעולות לנס- דהיינו נס נסתר, במה הוא נסתר? במעשים ובפעולות היומיומיות, שמכסות את הנס הטמון בהם, וכך היה בעצם מציאת הפך שמן, שעצם מציאתו אינו תופעה מיוחדת.

כמה פעמים שאנו מאבדים דבר ואח"ז מוצאים זאת תופעה מצויה, אולם כמה פעמים אנו מאבדים דבר, ומירב הסיכויים שהוא גם לא שרד מפני סיבה חיצונית, ובסוף מוצאים אותו בדיוק בשעה שאנו זקוקים לו ביותר, זה לא קורה הרבה אם בכלל.. אבל בנס פך השמן אחר שהיוונים טמאו כל מה שראו, ועם כל זה נשתיר פך שמן, וודאי זה נס גם אם נסתר, ולכן תקנו חז"ל הדלקת נ"ח כנגד יום הראשון, לפרסם את הנס הנסתר, ובשאר הימים מפרסמים את הנס הגלוי.

מקור: ראש כולל הפקדתי שומרים